

**BORIS
PASTERNAK
DOKTOR
V
ŽIVAGO**

Prevela s ruskog
Olga Vlatković

— Laguna —

Naslov originala

Борис Леонидович Пастернак
ДОКТОР ЖИВАГО

Copyright © Giangiacomo Feltrinelli Editore Milano,
1957.

First published as *Il Dottor Zivago* in November 1957, by
Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, Italy

Translation copyright © 2024 ovog izdanja, LAGUNA

**DOKTOR
V
ŽIVAGO**

Sadržaj

PRVA KNJIGA

<i>Glava prva</i>	
Brzi u pet	13
<i>Glava druga</i>	
Devojka iz druge sredine	32
<i>Glava treća</i>	
Božićna zabava kod Sventickih	77
<i>Glava četvrta</i>	
Dolazak neizbežnog	107
<i>Glava peta</i>	
Rastanak s prošlošću	149
<i>Glava šesta</i>	
Boravak u Moskvi	187
<i>Glava sedma</i>	
Putovanje	233

DRUGA KNJIGA

<i>Glava osma</i>	
Dolazak	285

<i>Glava deveta</i>	
Varikino	310
<i>Glava deseta</i>	
Na glavnom drumu	342
<i>Glava jedanaesta</i>	
Šumsko vojevanje	366
<i>Glava dvanaesta</i>	
Ušecerena oskoruša	391
<i>Glava trinaesta</i>	
Prekoputa kuće s figurama	416
<i>Glava četrnaesta</i>	
Ponovo u Varikinu.	463
<i>Glava petnaesta</i>	
Završetak	515
<i>Glava šesnaesta</i>	
Epilog	556
<i>Glava sedamnaesta</i>	
Pesme Jurija Živaga	573
Napomena prevodioca.	613
<i>O autoru.</i>	615

GLAVNE LIČNOSTI ROMANA

<i>Jurij Andrejevič Živago (Jura, Juročka)</i>	
<i>Nikolaj Nikolajevič Vedenjapin (ujka Kolja)</i>	ujak J. Živaga
<i>Antonina Aleksandrovna (Tonja) Gromeko</i>	žena J. Živaga
<i>Sasenjka, Saša</i>	sin Tonje i J. Živaga
<i>Aleksandar Aleksandrovič Gromeko</i>	tast J. Živaga
<i>Ana Ivanovna Gromeko (rođena Kriger)</i>	tašta J. Živaga
<i>Jevgraf Andrejevič (Granja) Živago</i>	polubrat J. Živaga
<i>Larisa Fjodorovna (Lara) Gišar Antipov</i>	
<i>Pavle Pavlovič (Paša, Patulja) Antipov – Streljnikov</i>	Larin muž
<i>Kačenjka, Kaća</i>	kći Lare i P. Antipova
<i>Amalija Karlovna Gišar</i>	Larina majka
<i>Rodion Fjodorovič (Rođa) Gišar</i>	Larin brat

<i>ekonomka Tanja</i>	kći Lare i J. Živaga
<i>Viktor Ipolitovič Komarovski</i>	
<i>Markel Ščapov</i>	bivši sluga Gromekovih
<i>Marina</i>	Markelova kći
<i>Kapitolina (Kapka, Kapa) i Kladvija (Klaša)</i>	čerke Marine i J. Živaga
<i>Mihail Grigorjevič (Miša) Gordon</i>	prijatelj J. Živaga
<i>Inokentij (Nika) Dudorov</i>	prijatelj J. Živaga
<i>Gimazetdin Galijulin</i>	
<i>Fatima Galijulina</i>	žena G. Galijulina
<i>Osip Gimazetdinovič (Jusupka) Galijulin</i>	Gimazetdinov sin
<i>Marfa Gavrilovna Tiverzina</i>	
<i>Kiprijan Saveljevič (Kuprik, Kuprinjka) Tiverzin</i>	sin Marfe Tiverzine
<i>Averkij Stepanovič Mikulicin</i>	
<i>Liverij Averkijevič (Livka) Mikulicin – Šumski</i>	sin Averkija Mikulicina
<i>Jelena Proklovna Mikulicina</i>	druga žena Averkijeva
<i>Agripina (Agrafena) Tunceva</i>	prva žena Averkijeva,
<i>majka Liverija Mikulicina</i>	
<i>Jevdokija (Avdotja) Tunceva</i>	Agripinina sestra
<i>Glaŕira (Glaša) Tunceva</i>	Agripinina sestra
<i>Serafima (Sima) Tunceva</i>	Agripinina sestra
<i>Anfim Jefimovič Samdevjatov</i>	
<i>Pelagija Nilovna Tjagunova (teta Polja, Palaša)</i>	

PRVA KNJIGA

GLAVA PRVA

Brzi u pet

1.

Išli su, išli, i pevali *Vječna pamjat*, a kad bi se zaustavljali izgledalo je da noge, konji i naleti vetra kao navijeni pevaju i dalje.

Prolaznici su propuštali pratnju, brojali vence, krstili se. Radoznali su ulazili u povorku i pitali: „Koga sahranjuju?“ Odgovarali su im: „Živago.“ „A to li je! Onda je jasno.“ „Ama, ne njega. Nju.“ „Svejedno. Bog da joj dušu prosti! Bogata sahrana.“

Zasvetlucali su poslednji trenuci, odbrojani, nepovratni. „Gospodnja zemlja i ispolnjenije jeja, vseljenaja i vsi živuščije na nej.“ Praveći rukom znak krsta, sveštenik baci šaku zemlje na Mariju Nikolajevnu. Zapojaše *So duhi pravednih*. Tad nastade strašna žurba. Zatvoriše sanduk, zakovaše ga, počеше da ga spuštaju. Zabubnja kiša grumenja kojim su četiri lopate zatrpavale raku. Iznad nje izraste humka. Na nju stupi desetogodišnji dečak.

Ljudima je samo u stanju otupelosti i bezosećajnosti, koje obično nastaje pri kraju velikih sahrana, moglo da izgleda kako dečak hoće da drži govor na majčinom grobu.

On podiže glavu i sa uzvišenja prelete odsutnim pogledom jesenje pustare i manastirska kubeta. Njegovo prćonosno lice se

nagrdi. Vrat se isteže. Kad bi vučić takvim pokretom podigao glavu, bilo bi jasno da će istog časa zaurlati. Dečak pokri lice rukama i zaplaka. Oblak koji je leteo u susret stade ga šibati po rukama i licu mokrim šibama hladnog pljuska. Grobu priđe čovek u crnom, s naborima na tesno pripijenim rukavima. To je bio brat pokojnice i ujak rasplakanog dečaka, na sopstvenu molbu raščinjeni sveštenik Nikolaj Nikolajevič Vedenjapin. On priđe dečaku i odvede ga s groblja.

2.

Noćili su u jednoj od manastirskih soba, koja je ujaku ustupljena na staro poznanstvo. Bila je noć uoči Bogorodičinog pokrova. Idućeg dana trebalo je da on i ujak otputuju daleko na jug, u jedan povolški gubernijski grad, gde je otac Nikolaj bio u službi kod izdavača koji je štampao napredne novine te pokrajine. Karte za voz su bile kupljene, stvari upakovane stajale su u ćeliji. Sa železničke stanice iz susedstva vetar je donosio plačno dozivanje udaljenih manevarki.

Predveče jako zahladne. Dva prozora u visini zemlje gledala su na kutak mračne bašte ograđene žbunjem žutog bagrema, na zamrzle bare kolskog puta i na onaj kraj groblja gde su za dana sahranili Mariju Nikolajevnu. Bašta je bila bez nasada, izuzev nekoliko leja kupusa pomodrelog od studeni. Kad bi naleteo vetar, ogolelo bagremovo šiblje bacakalo se besomučno i legalo na drum.

Juru noću probudi lupnjava u prozor. Mračna ćelija bila je natprirodno ozarena belom lepršavom svetlošću. Jura, samo u košulji, pritrča prozoru i priljubi lice uz hladno staklo.

Iza prozora nije više bilo ni puta, ni groblja, ni bašte. Na polju je besnela mećava, vazduhom se kovitlao sneg. Moglo se pomisliti da je bura spazila Juru i, svesna koliko je strašna, uživa u utisku koji ostavlja na njega. Zviždala je i zavijala, trudeći

se na sve moguće načine da privuče Jurinu pažnju. Okret za okretom, padalo je s neba beskrajno povesmo bele tkanine i uvijalo zemlju u mrtvački pokrov. Na svetu je postojala samo mećava i ništa joj se nije moglo suprotstaviti.

Prvo što Jura zažele odvojivši se od prozora bilo je da se obuče i izleti na ulicu – da bi nešto preduzeo. Plašio se da će sneg zauvek zatrpati manastirski kupus, da će zavejati mamu tamo napolju, da ona neće imati snage da se odupre, pa će otići još dublje u zemlju, još dalje od njega.

Sve se opet završilo suzama. Probudio se ujak, govorio mu o Hristu i tešio ga, a onda je zevao, prilazio prozoru i stajao zamišljen. Počeše da se oblače. Svitalo je.

3.

Dok je mati bila živa, Jura nije znao da ih je otac odavno napustio, da putuje po raznim sibirskim gradovima i po inostranstvu pijančeći i bludničeći i da je odavno straćio njihovo milionsko imanje. Juri su govorili čas da je u Petrogradu, čas na nekakvom sajmu, najčešće na irbitskom.

A onda se kod uvek bolešljive majke ispoljila sušica. Putovala je radi lečenja na jug Francuske i u severnu Italiju, kuda ju je Jura dva puta pratio. Tako je prošlo Jurino detinjstvo, nesređeno i puno zagonetaka, često na rukama tuđinaca koji su se stalno menjali. On se navikao na te promene, i u stanju večite nesređenosti nije se čudio očevom odsustvu.

Bio je sasvim mali dečak u ono vreme kad se imenom koje je on nosio nazivalo mnoštvo različitih stvari.

Postojali su: manufaktura Živago, banka Živago, kuće Živago, način vezivanja i pribadanja mašne iglom Živago, čak i neki okrugli kolač, nešto kao kuglof s rumom, sa nazivom Živago, a jedno vreme se u Moskvi moglo kočijašu viknuti „Teraj do Živaga“ – isto kao i „Teraj do bestragije“ – i on bi vas na

sankama odvezao iza sedam mora i sedam gora, u carstvo bajki. A tamo vas okruži tihi park. Gavrani sedaju na opuštene jelove grane stresajući inje. Razleže se njihovo graktanje, praskavo kao rušenje debla. Iz novih zgrada iza krčevine pretrčavaju preko staze rasni psi. Pale se svetiljke. Spušta se večer.

Najednom, sve se to raspršilo. Osiromašili su.

4.

U leto hiljadu devetsto treće godine vozili su se Jura i ujak dvopregom preko polja u Dupljanku, na imanje fabrikanta svile i velikog pokrovitelja umetnosti Kologrivova, u posetu pedagogu i popularizatoru korisnih znanja Ivanu Ivanoviču Voskobojnikovu.

Bilo je to o prazniku Bogorodice kazanske, u jeku žetve. Da li što je bilo vreme obeda ili zbog praznika, tek na poljima nije bilo ni žive duše. Sunce je pržilo nepožnjevene trake nalik na poluobrijane zatvoreničke potiljke. Iznad polja kružile su ptice. Obešenog klasja, pšenica se uspravljala usred potpuno mirnog vazduha; ili se uzdizala u krstinama daleko od puta, pa je pri dužem posmatranju dobijala izgled pokretnih figura, baš kao da ivicom vidokruga hodaju zemljomeri i nešto zapisuju.

„A ove“, pitao je Nikolaj Nikolajevič Pavla, nadničara i čuvara iz izdavačke kuće, koji je na kočijaškom sedištu sedeo na boku, pogrbljen i prekrštenih nogu, u znak da on nije pravi kočijaš i da mu nije posao da drži dizgine, „a kakve su ove: spahijine ili seljačke?“

„Ovo su gospočke“, odgovorio je Pavle paleći cigaretu, „a evo ove“, pošto se napetljao oko vatre i zavalio na sedište, on posle duge pauze upre krajem biča u suprotnom smeru, „ove su naše... Spavate, spavate, a?“ svaki čas je podvikivao konjima, u čije je repove i sapi neprestano gledao ispod oka kao mašinista na manometre.

Ali konji su išli poput svih konja na svetu, to jest rudni je vukao sa urođenom iskrenošću prostodušne prirode, dok je priprežni neobaveštenom posmatraču izgledao kao ovejani neradnik koji jedino i zna da se labudovski izvije i da zaigra u čučanj, uz zveku praporaca koju je sam izazvao svojim skokovima.

Nikolaj Nikolajevič je nosio Voskobojnikovu korekturu njegove knjige o agrarnom pitanju, pošto je izdavačka kuća molila da se knjiga ponovo pregleda zbog pojačanog pritiska cenzure.

„Raspustio se svet u srezu“, govorio je Nikolaj Nikolajevič. „U Panjkovskoj oblasti zaklali trgovca, sreskom načelniku zapalili konjušnicu. Šta ti o tome misliš? Šta se priča kod vas po selu?“

Ali ispostavilo se da Pavle gleda na stvari mračnije i od samog cenzora koji smiruje agrarne strasti Voskobojnikova.

„A šta pričaju? Raspustili narod. Razmaženost, kažu. Zar se nešto može s nama? Daj seljaku slobodu, pa će, na pravdi Boga, jedan drugog da podave. Spavate, a?“

To je bilo drugo putovanje ujaka i nećaka u Dupljanku. Jura je mislio da je zapamtio put, i kad god bi se polja razmakla u širinu, opervažena spređa i pozadi tankom trakom šume, Juri se činilo da će prepoznati ono mesto na kojem put mora da skrene udesno, da se iza okuke ne pojavi i u sledećem trenutku sakrije kologrivovska panorama od deset vrsta, s rekom koja blista u daljini i železničkom prugom iza nje. Ali svaki put bi se prevario. Polja su se smenjivala poljima. Nanovo i uvek nanovo oivičavale su ih šume. To smenjivanje prostranstva stvaralo je uzvišeno raspoloženje. Javljala se želja za maštanjem o budućnosti.

Nijedna od knjiga kojima se kasnije proslavio Nikolaj Nikolajevič nije još bila napisana. Ali njegove misli već su se oblikovale. On nije znao koliko je blizu njegovo vreme.

Među predstavnicima tadašnje literature, među profesorima univerziteta i filozofima revolucije morao se uskoro pojaviti jedan čovek koji bi mislio o svim njihovim temama, ali koji sem terminologije ne bi imao ništa zajedničko s njima.

Svi oni na gomilu držali su se nekakve dogme i zadovoljavali rečima i onim što je očigledno. Otac Nikolaj bio je sveštenik, prošao je tolstojevštinu i revoluciju i stalno išao napred. On je žudeo za mišlju krilatom i stvarnom, koja bi bez licemerja ocrtavala svoj sopstveni put i nešto na svetu menjala nabolje, i koju bi zapažali čak i dete i neuk čovek, kao sev munje ili trag gromkog praska. On je žudeo za novim.

Juri je bilo dobro sa ujakom. On je ličio na mamu. Kao i ona, bio je čovek slobodan, lišen predrasuda prema nesvakidašnjim stvarima, posedovao je kao i ona plemićko osećanje jednakosti sa svim što živi. I on je, takođe, sve shvatao i primao na prvi pogled i umeo da izražava misli u onoj formi u kojoj se one javljaju u glavi u prvom trenutku – dok su još žive i nisu izgubile smisao.

Jura se radovao što ga je ujak poveo u Dupljanku. Tamo je bilo vrlo lepo, a i živopisnost mesta podsećala ga je na mamu koja je prirodu volela i često vodila Juru sa sobom u šetnju. Osim toga, Juri je bilo prijatno što će se opet sresti s Nikom Dudorovim, gimnazistom, koji je živeo kod Voskoboynikova i koji ga je sigurno prezirao jer je bio godinu-dve stariji, i koji je, zdraveći se, snažno vukao ruku nadole, a glavu spuštao tako nisko da mu je kosa padala na čelo i sakrivala polovinu lica.

5.

„Žila kucavica problema pauperizacije“, čitao je Nikolaj Nikolajevič iz ispravljenog rukopisa.

„Ja mislim, bolje je reći – suština“, govorio je Ivan Ivanovič i unosio potrebnu ispravku u korekturu.

Oni su radili u polutama staklene verande. Oko je razaznavalo razbacane kante za polivanje i vrtlarski alat. Preko naslona polomljene stolice bio je prebačen kišni ogrtač. U uglu su stajale čizme za močvaru, sa osušenim blatom i sarama oklembesanim do poda.

„Međutim, statistika smrti i rađanja pokazuje...“, diktirao je Nikolaj Nikolajevič.

„Treba ubaciti: za računsku godinu“, govorio je Ivan Ivanovič i zapisivao.

Na verandi je pirila laka promaja. Listovi brošure bili su pod granitnim pritiskivačem da se ne bi razleteli.

Kad su završili, Nikolaj Nikolajevič se užurba:

„Sprema se oluja. Trebalo bi da pođemo.“

„I ne pomišljajte. Ne puštam vas. Sad ćemo piti čaj.“

„Ja uveče obavezno moram u varoš.“

„Ništa ne pomaže. Neću ni da čujem.“

Dim iz samovara koji je dopirao iz vrta prigušivao je miris duvana i heliotropa. Otud su, iz letnje kujne, nosili skorup, jagode i pogačice sa sirom. Baš tada im saopštiše da je Pavle otišao na kupanje u reci i odveo konje. Nikolaj Nikolajevič nemade kud nego da se povinuje.

„Hajdemo do obale da posedimo na klupi dok ne postavje za čaj“, predloži Ivan Ivanovič.

Ivan Ivanovič je po pravu prijateljstva zauzimao kod bogataša Kologrivova dve sobe u upravnikovoj kući. Ta kućica s malim vrtom nalazila se u mračnom, zapuštenom delu parka, koji je imao staru polukružnu ulaznu aleju, zaraslu u gustu travu. Sada tom alejom više niko nije prolazio, osim kada su prevozili zemlju i građevinski šut do jaruge koja je služila kao đubrište. Sam Kologrivov, čovek naprednih pogleda i milioner, nalazio se u to vreme sa ženom u inostranstvu. Na imanju su živele samo njegove kćeri Nađa i Lipa, s učiteljicom i malo-brojnomo poslugom.

Upravnikova bašta bila je ograđena gustom živicom crnog gloga, koja ju je odvajala od čitavog parka i njegovih ribnjaka, poljana i gospodske kuće. Ivan Ivanovič i Nikolaj Nikolajevič obilazili su to šiblje spolja, i kako su išli tako su ispred njih u pravilnim razmacima izletala jednaka jata vrabaca od kojih je vrveo glogar. To ga je ispunjavalo ravnomernim šumom, baš

kao da je ispred Ivana Ivanoviča i Nikolaja Nikolajeviča duž živice tekla voda kroz neku cev.

Oni prodoše pokraj staklene bašte, vrtlarevog stana i kamenih razvalina nepoznatog porekla. Među njima se povede razgovor o novim mladim snagama u nauci i književnosti.

„Nađe se i talentovanih ljudi“, govorio je Nikolaj Nikolaevič. „Ali su sada mnogo u modi razni kružoci i udruženja. Svako skupljanje u stada znači pribežište neobdarenosti, svejedno da li je to vernost Solovjevu, Kantu ili Marksu. Istinu traže samo pojedinci i oni raskidaju sa svima koji je ne vole dovoljno. Postoji li na svetu nešto što bi zasluživalo vernost? Malo je takvih stvari. Ja mislim: treba biti veran besmrtnosti, tom drugom i malo jačem imenu života. Treba očuvati vernost besmrtnosti, treba biti veran Hristu! Ah, vi se mrštite, nesrećniče. Opet ni zere niste shvatili.“

„Mmda“, mumlao je Ivan Ivanovič, vižljast, okretan plavušan s pakosnom bradicom koja ga je činila sličnim Amerikancu iz Linkolnovog vremena (on bi je svaki čas skupljao u pregršt i hvatao ustima njen krajičak). „Ja, dabome, ćutim. Razumete i sami, ja na te stvari gledam sasvim drugačije. Da, stvarno – pričajte kako su vas raščinili. Sigurno su vas zaplašili? Jesu li vas anatemisali, a?“

„Zašto menjamo temu? Uostalom, što da ne. Anatema? Ne, sada ne proklinju. Bilo je neprijatnosti, a ima i posledica. Na primer, ne može se dugo u državnu službu. Ne puštaju u prestonice. Ali to su sitnice. Da se vratimo na predmet razgovora. Rekao sam: treba biti veran Hristu. Odmah ću objasniti. Vi ne shvatate da je moguće biti ateista, moguće je ne znati ima li Boga i čemu on, a u isto vreme znati da čovek ne živi u prirodi već u istoriji, i da je nju, prema sadašnjem shvatanju, zasnovao Hristos, da je jevanđelje njen temelj. A šta je istorija? To je utvrđivanje zakona vekovnog rada na doslednom odgojetanju smrti i na njenom budućem savlađivanju. Radi toga ljudi otkrivaju matematičku beskonačnost i elektromagnetske

talase, radi toga pišu simfonije. Bez nekog podsticaja nemoguće-
no je napredovati u tom pravcu. Ta otkrića iziskuju duhovnu
spremu. Osnove za nju nalaze se u jevandjelju. Nabrojaću ih.
Na prvom mestu je ljubav prema bližnjem, taj najviši vid žive
energije koji ispunjava ljudsko srce i traži da se izlije i utroši.
Zatim dolaze glavne sastavnice savremenog čoveka, bez kojih
se on ne može zamisliti, a to su ideja slobodne ličnosti i ideja
života kao žrtve. Imajte na umu da je to do ovog časa apsolutna
novost. Kod starih naroda nije postojala istorija u tom smislu.
Bilo je sangviničke svireposti neotesanih, boginjama izrova-
šenih Kaligula, koji nisu ni slutili koliko je svaki porobljivač
netalentovan. Postojala je hvalisava mrtva večnost bronzanih
spomenika i mramornih stubova. Tek su vekovi i pokolenja
posle Hrista slobodno odahnuli. Tek posle njega čovek je počeo
da živi za potomstvo i ne umire više kraj plota na ulici, već kod
kuće, u istoriji, u jeku poslova posvećenih savlađivanju smrti,
umire i sâm posvećen toj temi. Uh, teško je o tome i misliti, što
se kaže. A njega su zbog toga za kolac privezali.“

„Metafizika, brajko. Meni su to doktori zabranili, to moj
želudac ne vari.“

„Dobro, idite s milim bogom. Ostavimo to. Vi ste srećan
tip. Kakav divan pogled imate odavde – ne može čovek da se
nagleda. A vi živite i ne primećujete.“

Bilo je teško gledati reku. Ona se uvijala i vijugala, preliva-
jući se na suncu kao metalna ploča. Najednom se nabora. To
je sa one obale na ovu zaplovila teška skela s konjima, kolima,
seljankama i seljacima.

„Zamislite, tek je prošlo pet“, reče Ivan Ivanovič. „Vidite,
brzi iz Sizrana. On ovuda prolazi u pet i nešto.“

U daljini, ravnicom, sleva-nadesno, klizio je čist žuto-plavi
voz, jako umanjen rastojanjem. Iznenada, oni spaziše da se
zaustavio. Iznad lokomotive se izviše beli kolutovi dima. Malo
zatim dopreše njeni uznemireni zvižduci.

„Čudnovato“, reče Voskoboјnikov. „Nešto nije u redu. Nema razloga da se zaustavlja tamo u močvari. Nešto se dogodilo. Hajdemo na čaj.“

6.

Nike ne beše ni u vrtu ni u kući. Jura se dosećao da se on krije od njih zato što mu je dosadno s njima i što Jura nije njegovo društvo. Ujak i Ivan Ivanovič su otišli poslom na verandu, a Juri prepustili da besciljno tumara oko kuće.

Ovde je bilo bajno lepo. Svakog trenutka čuo se čist trilerski zvižduk kosova, u dugim razmacima iščekivanja, dok vlažan, kao iz svirale izvučen zvuk, sasvim ne ispuni okolinu. Žega je prikovala uz leje nepomičan miris cveća, zalutao u vazduhu. Kako je to podsećalo na Antib i Bordigeru! Jura se svaki čas osvrtao levo-desno. Iznad proplanka lebdela je u slušnoj halucinaciji sen maminog glasa, zvučala u melodičnom ptičjem izvijanju, u zujanju pčela. Jura se trzao; neprestano mu se priđalo kako ga mati doziva i mami nekuda.

Približi se jarugi i stade da silazi. Iz retke i čiste šume što je prekrivala vrh jaruge, spusti se u jovik kojim je bilo zastrto njeno dno.

Bilo je tu vlažne tmine, olujom oborenog drveća, mrcina, bilo je malo cveća, a člankovite stabljike rastavića ličile su na žezla i štapove sa egipatskim šarama u njegovom ilustrovanom Svetom pismu.

Jura je postajao sve tužniji. Plakalo mu se. On se sruši na kolena i zaplaka.

„Anđele božji, hranitelju moj sveti“, molio se Jura, „učvrsti um moj na putu istine i reci mamacu da mi je ovde dobro, da se ne brine. Ako postoji zagrobni život, Gospode, primi mamicu u raj, gde lica svetaca i pravednica sijaju kao zvezde. Mamica je bila tako dobra, nije moguće da je ona grešnica, pomiluj je,

Gospode, učini da se ne muči. Mamice!“, u tuzi koja mu je kidala srce on ju je prizivao s neba, kao novonarečenu ugodnicu, i najednom ne izdrža, pade na zemlju i izgubi svest.

Nije dugo ležao u nesvesti. Kad se prenuo, čuo je kako ga ujak zove odozgo. On odgovori i poče da se diže. Najednom se seti da se nije pomolio za svog nestalog oca, kako ga je učila Marija Nikolajevna.

Ali njemu je bilo tako lepo posle nesvestice da nije hteo da se rastaje s tim osećanjem lakoće, iz straha da ga ne izgubi. I on pomisli da neće biti ništa strašno ako se za oca pomoli neki drugi put.

„Nek pričeka. Nek se strpi“, kao da mu prođe kroz glavu. Jura ga se uopšte nije sećao.

7.

Učenik drugog razreda gimnazije Miša Gordon, jedanaestogodišnji dečak zamišljenog lica i krupnih crnih očiju, putovao je vozom, u kupeu druge klase, sa svojim ocem, advokatom Gordonom iz Orenburga. Otac se preselio u Moskvu, dečaka su prebacili u moskovsku gimnaziju. Majka i sestra bile su odavno tamo, zauzete uređivanjem stana.

Dečak i otac već su se treći dan nalazili u vozu.

U oblacima vrele prašine proletala je Rusija bela od sunca kao kreč, njena polja i stepe, gradovi i sela. Drumovima su se vukle povorke natovarenih kola, prelazeći tromo preko pruge, a iz besno zahuktalog voza izgledalo je da kola nepomično stoje dok konji dižu i spuštaju noge u mestu.

Na velikim stanicama putnici su kao ljudi jurili u bife, a zalazeće sunce osvetljavalo je kroz drveće staničnog vrta njihove noge i svetlelo ispod točkova vagona.

Gledana pojedinačno, sva kretanja na svetu bila su sračunato trezvena, a u opštoj složenosti – bezrazložno pijana

od zajedničke životne bujice koja ih je sjedinjavala. Ljudi se trude, pašte, pokretani mehanizmom sopstvenih briga. Ali mehanizmi ne bi dejstvovali kad njihov osnovni regulator ne bi bilo osećanje neke više bezbrižnosti. Tu bezbrižnost pružalo je osećanje povezanosti ljudskih egzistencija, uverenost u njihovo međusobno pretakanje, i osećanje sreće zbog toga što se sve ne zbiva samo na zemlji, u koju zakopavaju mrtvace, već i negde drugde, u svetu koji jedni nazivaju carstvom božjim, drugi istorijom, a treći još nekako drukčije.

Dečak je bio gorak i tegoban izuzetak tog pravila. Uzne-mirenost je ostajala njegov krajnji pokretač, a bezbrižnost je nije ni olakšavala ni oplemenjivala. On je bio svestan te svoje nasleđene osobine i s podozrivom oprežnošću lovio u sebi njene nagoveštaje. Ona ga je ozlojeđivala. Njeno prisustvo ponižavalo.

Otkad zna za sebe neprestano se čudio kako je moguće, i pored istovetnosti ruku i nogu, zajedničkog jezika i navika, ne biti isto što i svi, nego nešto što se malom broju sviđa, nešto što drugi ne vole. On nije mogao da shvati položaj u kojem, čak ako si i gori od drugih, ne možeš da se napregneš i popraviš, da postaneš bolji. Šta znači biti Jevrejin? Radi čega to postoji? Čime se nagrađuje ili opravdava taj goloruki izazov koji ne donosi ništa osim nevolje?

Kad bi tražio odgovor od oca, ovaj je govorio da su mu polazne tačke rđave, i da se ne može tako rasuđivati, ali nije nudio u zamenu ništa što bi Mišu privuklo dubinom smisla i prinudilo ga da se ćutke prikloni pred neizbežnim.

Izuzimajući jedino oca i majku, Miša je postepeno počeo da prezire odrasle zato što su zakuvali kašu koju ne mogu da pokusaju. Bio je ubeđen da će, kad odraste, sve to on urediti.

Eto i sad, niko se ne bi usudio da kaže da je otac postupio nepravilno što je poleteo da stigne tog ludaka koji je istrčao na platformu, i da nije trebalo zaustavljati voz kad se čovek, snažno odgurnuvši Grigorija Osipoviča i otvorivši vrata vagona,

bacio u punom trku iz ekspresa, glavom nadole na nasip, kao što skaču kupači sa splava.

Ali pošto kočnicu nije povukao bilo ko već upravo Grigorij Osipovič, ispadalo je da voz tako neobjašnjivo dugo stoji zahvaljujući njima.

Nikom nije bio jasan uzrok odugovlačenja. Jedni su govorili da su se od naglog kočenja pokvarile vazdušne kočnice; drugi, da voz stoji na strmom usponu i da lokomotiva ne može da ga savlada bez zaleta. Širilo se i treće mišljenje, po kojem, pošto je samoubica ugledna ličnost, njegov advokat, koji je putovao s njim, zahteva da s najbliže stanice Kologrivovke dozovu zaklete svedoke radi sastavljanja zapisnika. Zato se pomoćnik mašinovođe i pentrao uz telefonski stub. Dresina je sigurno već na putu.

U vagonu je zaudaralo na nužnike, pa su smrad pokušavali da otklone kolonjskom vodom; smrdelo je na malo ukvarene pečene piliće uvijene u prljavu zamašćenu hartiju. Prosede dame iz Petrograda, koje je smeša gari i masne kozmetike pretvorila u vatrene Ciganke, puderisale su se kao i dotle, brisale maramicom dlanove i razgovarale dubokim hrapavim glasovima. Kad su prolazile pored kupea Gordonovih, uvijajući krajeve ramena u ogrtače i pretvarajući tesnoću hodnika u nov izvor koketerije, Miši se činilo da one šište, ili bi barem, sudeći po njihovim uspijenim usnama, morale da šište: „Ah, recite, molim vas, zar nismo osećajne! Mi smo osobite! Mi smo inteligentne! Mi ne možemo!“

Telo samoubice ležalo je na travi pored nasipa. Tanak mlaz usirene krvi crneo se poput oštre belege preko čela i očiju, kao da je udario krst na to lice. Izgledalo je da to nije njegova krv, istekla iz njega, nego nalepljen stran dodatak, flaster ili sasušeno blato ili mokar brezov list.

Gomilica radoznalih i potresenih stalno se menjala oko tela. Iznad leša je, natmuren i bez izraza, stajao samoubičin prijatelj i sused iz kupea, krupni, naduveni advokat, punokrva

životinja u košulji mokroj od znoja. Umirao je od vrućine i hladio se mekim šeširom. Na sva zapitkivanja neljubazno je cedio kroz zube, sležući ramenima, čak se i ne osvrćući: „Alkoholičar. Šta je tu nerazumljivo? Najtipičnija posledica delirijium tremensa.“

Dva ili tri puta lešu je prilazila mršava žena u vunenoj haljini i čipkanjoj marami. To je bila starica Tiverzina, udovica i mati dvojice mašinovođa, koja je s dvema snahama putovala trećom klasom uz režijske karte. Tihe, duboko zabrađene žene stupale su za njom ćutke, kao dve sestre kaluđerice za igumanijom. Ta grupa je ulivala poštovanje i svi su joj pravili mesto.

Muš Tiverzine izgoreo je živ u jednoj železničkoj nesreći. Ona se zaustavljala na nekoliko koraka od leša, tako da može videti kroz gomilu, i uzdasima kao da je vršila poređenje. „Kako je kome suđeno“, kao da je govorila. „Neko božjom voljom, a ovog vidi šta je snašlo: od bogata života i lude glave.“

Svi putnici su provodili izvesno vreme pored tela i vraćali se u vagon samo iz bojazni da im što ne ukradu.

Iskaćući na nasip da protegnu noge, uzberu cveće i malo protrče, svi su imali utisak da je predeo iznikao samo blagoda-reći zastoju i da močvarna livada s humkama, široka reka i lepa kuća s crkvom na visokoj suprotnoj obali ne bi ni postojale na ovom svetu da se nije dogodila nesreća.

Čak je i sunce, koje je izgledalo da isto tako pripada tom predelu, s večernjom stidljivošću obasjavalo scenu kraj pruge – onako kao što bi joj se bojažljivo približila krava iz stada koje je paslo u blizini, kao što bi prišla nasipu i stala da gleda u ljude.

Miša je bio potresen događajima i u prvim trenucima plakao je od žalosti i straha. Tokom dugog putovanja samoubica je nekoliko puta navraćao u njihov kupe i satima razgovarao s Mišnim ocem. Govorio je da odlazi u moralno čistoj tišini duše, poimajući njihov svet, i raspitivao se kod Grigorija Osipoviča o raznim pravnim finesama i zamršenim pitanjima menica i darovnica, bankrotstva i špekulacija. „Ah, tako dakle!“, čudio

se on Gordonovim tumačenjima. „Vi raspolazete nekim milosrdnijim rešenjima. Moj advokat tvrdi drugo. On na te stvari gleda kudikamo mračnije.“

Čim bi se taj nervozni čovek umirio, po njega bi iz prve klase dolazio njegov advokat i saputnik, i odvlačio ga u vagon-restoran da piju šampanjac. To je bio onaj krupni, bezočni, glatko izbrijani kicoš, advokat, koji je sada stajao iznad leša ne čudeći se ničemu na svetu.

Čovek se nije mogao otrgnuti utisku da mu trajno uzbudjenje njegovog klijenta na neki način ide naruku.

Otac je rekao da je to poznati bogataš, dobričina i vetrogonja, već upola neurračunljiv. Ne ustručavajući se od Mišinog prisustva, on je pričao o svom sinu, Mišinom vršnjaku, o pokojnoj ženi, zatim prelazio na drugu porodicu, koju je takođe napustio. Onda bi se setio nečeg novog, bledeo od užasa, počinjao da govori besmislice i da se gubi.

Prema Miši je ispoljavao neobjašnjivu, verovatno posrednu i ne njemu namenjenu nežnost. Svaki čas mu je davao poklone, radi kojih je na velikim stanicama odlazio u čekaonice prve klase, gde su se nalazile knjižarske tezge i prodavale igračke i suveniri.

Pio je bez prestanka i žalio se kako ne spava već treći mesec, a kad se makar i nakratko rastrezni, podnosi muke o kojima normalan čovek i ne sanja.

Trenutak pre kraja on je uleteo u njihov kupe, ščepao Grigorija Osipoviča za ruku, hteo nešto da kaže, ali nije mogao, i, istrčavši na platformu, bacio se iz voza.

Miša je razgledao zbirčicu uralskih minerala u drvenoj kutiji – poslednji pokojnikov dar. Najednom se sve unaokolo pokrenu. Iz suprotnog smera stigla je dresina. S nje skočiše islednik u šapki s kokardom, lekar, dva žandarma. Začuše se hladni, poslovni glasovi. Postavljali su pitanja, nešto zapisivali. Naviše, uz nasip, stalno padajući i klizeći po pesku, kondukteri

i žandarmi vukli su telo. Neka žena zakuka. Zamoliše publiku da uđe u vagone i dadoše signal. Voz krenu.

8.

„Opet taj davež!“ , zlobno pomisli Nika i ustrča se po sobi. Glasovi gostiju približavali su se. Odstupnica je bila odsečena. U spavaćoj sobi stajala su dva kreveta: Voskoboјnikovljev i njegov, Nikin. Ne razmišljajući dugo, Nika se podvuče pod drugi.

Čuo je kako ga traže, dozivaju po drugim sobama, čudeći se njegovom nestanku. Zatim uđoše u spavaonicu.

„E pa šta možemo“, reče Vedenjapin, „prošetaj se, Jura, možda će se posle pojaviti tvoj drug pa ćete se poigrati.“

Neko vreme razgovarali su o studentskim nemirima u Petrogradu i Moskvi, držeći tako dvadesetak minuta Niku u njegovoj glupoj, ponižavajućoj klopki. Najzad odoše na verandu. Nika polagano otvori prozor, preskoči ga i ode u mrak.

On danas ni sam nije znao šta će sa sobom. Bila mu je četrnaesta godina. Dojadilo mu je da bude mali. Prošle noći nije trenuo i pred zoru izišao je iz kuće. Rađalo se sunce i zemlju je pokrivala dugačka mrežasta senka drveća, mokra od rose. Senka nije bila crna, već tamnosure boje nakvašenog sukna. Opojni miris jutra kao da je dolazio baš od te vlažne senke na zemlji, s duguljastom prošaricom nalik na devojačke prste.

Najednom, na nekoliko koraka od njega poteče srebrnasti mlazić žive, iste kao kapljice rose u travi. Mlaz je tekao i tekao, ali ga zemlja nije upijala. Neočekivano, naglim pokretom mlaz skrenu u stranu i sakri se. To je bila zmija šarka. Nika se strese.

Bio je čudnovat dečak. Kad je bio uzbuđen, glasno je razgovarao sam sa sobom. Podražavao je majku u sklonostima prema visokim temama i paradoksima.

„Što je lepo na svetu!“ , pomisli on. „Samo, zašto je od toga uvek tako bolno? Bog, razume se, postoji. Ali ako On postoji,

onda je On ja. Evo, ja joj zapovedam“, pomisli on gledajući jasiku, odozdo do gore zahvaćenu treperenjem (njeno mokro svetlucavo lišće izgledalo je kao izrezano od lima), „evo narediću joj“, i u bezumnom preuveličavanju svoje moći on ne šapnu, već celim svojim bićem, svom svojom krvlju i mesom zažele i pomisli: „Stani!“, i drvo istog časa poslušno obamre. Nika se zasmija od radosti i potrča što ga noge nose na reku da se kupa.

Njegov otac, terorista Dementij Dudorov, izdržavao je robiju. Time mu je po najvišoj milosti bila zamenjena smrt vešanjem, na koju je bio osuđen. Njegova majka, od gruzinskih kneginjica Eristovih, bila je šašava i još uvek mlada lepotica, većito nečim oduševljena: buntovima, buntovnicima, ekstremnim teorijama, poznatim umetnicima, siromašnim nesrećkovićima.

Ona je obožavala Niku i od njegovog imena pravila gomilu besmisleno-nežnih i budalastih nadimaka, poput Inoček ili Nočenjka, i vodila ga u Tiflis da ga pokazuje svojoj rodbini. Njega je tamo iznad svega začudilo raskrečeno drvo u dvorištu kuće u kojoj su odseli. Bio je to nekakav nezgrapni tropski džin. Svojim lišćem nalik na slonove uši zaklanjao je dvorište od plamenog južnjačkog neba. Nika nije mogao da se navikne na misao da je to drvo biljka, a ne životinja.

Za dečaka je bilo opasno da nosi strašno očevo ime. S pristankom Nine Galaktionovne Ivan Ivanovič se spremao da podnese molbu najvišoj vlasti da Nika uzme majčino prezime.

Dok je ležao pod krevetom, uznemiren zbog stanja stvari u svetu, on je između ostalog razmišljao i o tome. Ko je Voskobošnjikov pa da može da ide tako daleko sa svojim mešanjem? Naučiće on njih pameti!

A tek ona Nađa! Ako ima petnaest godina, znači ima pravo da ga zadirkuje i da razgovara s njim kao da je mali? Pokazaće joj on! „Mrzim je!“, ponovi nekoliko puta u sebi. „Ubiću je! Pozvaću je da se vozimo čamcem i udaviću je.“

A i mama je dobra. Ona je, naravno, prevarila i njega i Voskobošnjikova kad je otputovala. Nije ona ni na kakvom

Kavkazu, nego je prosto-naprosto skrenula s najbliže raskrsnice na sever, i mrtva hladna u Petrogradu puca zajedno sa studentima na policiju. A on treba živ da istrune u ovoj glupoj rupi. Ali sve će ih nadmudriti. Udaviće Nađu, napustiće gimnaziju i uteći ocu u Sibir da diže ustanak.

Ivice ribnjaka bile su zarasle u lokvanj. Čamac se uz suvo šuštanje zari u taj gustiš. Kroz procepe u rastinju nadirala je voda, kao sok lubenice na rasečeni trougao.

Dečak i devojčica stadoše da kidaju lokvanj. Oboje uhvatiše jednu istu stabljiku, žilavu i savitljivu kao guma. Ona ih privuče. Deca se lupnuše glavama. Kao čakljom povučen, čamac pođe ka obali. Stabljike su se preplitale i skraćivale; beli cvetovi jarke srži kao žumance s krvlju zagnjurivali su se u vodu i izranjali, dok se s njih slivala voda.

Nađa i Nika nastaviše da kidaju cvetove, sve više naginjući čamac i gotovo ležeći jedno pored drugog na njegovom spuštenom boku.

„Dodijalo mi učenje“, reče Nika. „Vreme je da počnem život, da zarađujem, da nađem posao.“

„A ja sam baš htela da te zamolim da mi objasniš kvadratne jednačine. Toliko sam slaba u algebri, umalo nisam pala na popravni.“

Niki se u tim rečima pričiniše nekakve bodlje. Pa dabome, ona mu pokazuje gde mu je mesto, podsećajući ga da je on još mali. Kvadratne jednačine! A oni još nisu ni onjušili algebru.

Ne odajući svoju uvređenost, on upita tobož ravnodušno, istog trenutka shvativši koliko je to glupo:

„Kad porasteš, za koga ćeš se udati?“

„O, to je još daleko, ali verovatno ni za koga. Nisam još razmišljala o tome.“

„Molim te, nemoj da uobražavaš da me to mnogo zanima.“

„Pa zašto onda pitaš?“

„Ti si blesava.“

Počeše da se svađaju. On se seti svog jutrošnjeg ženomrzštva. Pripreti Nađi da će je udaviti ako ne prestane da govori bezobrazluka. „Samo probaj“, reče Nađa. On je dohvati oko pojasa. Nastade tuča. Izgubiše ravnotežu i preturiše se u vodu.

Oboje su umeli da plivaju, ali su im se vođeni ljljani zakačinjali za ruke i za noge, a dno još nisu mogli da napipaju. Najzad, zaglibljujući se u mulj, izvukoše se na obalu. Voda je potocima tekla iz njihovih cipela i džepova. Naročito se umorio Nika.

Da se to dogodilo još sasvim nedavno, ne pre ovog proleća, oni bi posle ovakve vožnje, sedeći jedno uz drugo mokri do gole kože, svakako galamili, svađali se ili smejali.

A sada su ćutali i jedva disali, pritisnuti besmislenošću onoga što se zbililo. Nađa se uzrujavala i ćutke negodovala, a Niku je bolelo ćitavo telo, kao da su mu štapom prebili noge i ruke i polomili rebra.

Najzad, tiho, kao odrasla, Nađa procedi: „Ludaće!“, a on isto tako odraslo reče: „Oprosti mi“.

Krenuše prema kući, ostavljajući za sobom mokatrag, kao dva bureta za vodu. Njihov put je vodilo prašnjavom uzbrdicom koja je vrvela od zmiija, blizu mesta gde je Nika jutros video šarku.

Nika se seti volšebne nestvarnosti noći, svitanja i svoje jutrošnje svemoći, kad je po svojoj ćudi zapovedao prirodom. Šta da joj naredi sad?, pomisli on. Šta bi sada najviše želeo? Njemu sinu da bi iznad svega želeo da još jedanput, nekada, padne u ribnjak s Nađom, i mnogo bi ovog ćasa dao da sazna hoće li se to kadgod dogoditi ili neće.